

DOCUMENTE PRIVIND NAȚIONALIZAREA DE LA 11 IUNIE 1948 ÎN FOSTUL JUDEȚ MUREȘ

Dr. Liviu Boar

Key words: Romania, Mureș County, nationalization, 11th of June 1948

Documents about the nationalization from 11th of June 1948 in the former Mureș County

Abstract: This paper approaches an important moment in the contemporary history of Romania, namely the nationalization of the main means of production. Based on the provisions of Law 118 of 11th of June 1948, the state took over the industrial, banking, insurance, mining and transportation enterprises, thus setting up the state sector of the Romanian economy.

Based on documents in the archive of the former Mureș County Committee of the Romanian Communist Party, the moment of the nationalization in the former Mureș County is reconstructed. These documents describe the activities performed between June 10 and 26, 1948 by the County Nationalization Commission which enforced the provisions of the Nationalization Act.

Aplicarea Legii 119 din 11 iunie 1948 privind naționalizarea întreprinderilor industriale, bancare, de asigurări, miniere și de transporturi publicată în Monitorul Oficial Nr. 133 bis din 11 iunie 1948 a dus la lichidarea puterii economice a marii burghezii industriale și financiare, crearea sectorului socialist de stat, cu rol conducător în economia națională așa cum se menționa în documentele vremii.

Conform art. 27 din lege, aplicarea prevederilor acesteia era încredințată Consiliului de Miniștri care *va putea delega o comisie restrânsă din sânul său pentru conducerea operativă a operațiunilor care va avea ca organe exterioare, în fiecare județ, câte o Comisiune Județeană de Naționalizare.*

Studiind documentele din anul 1948 din Fondul arhivistic *Comitetul Județean Mureș al P.C.R.* aflat la arhivele mureșene¹

am găsit o serie de documente deosebit de interesante ale Comisiei de Naționalizare a Județului Mureș, având ca președinte pe PAPP IOSIF (secretarul județenei de partid) și secretar pe BRUNO SCHARF.²

Această comisie s-a constituit la 11 iunie 1948 orele 4 dimineața având următoarea componență:

1. Papp Iosif, secretarul Județenei P.M.R. Mureș, ca delegat al Consiliului Superior Economic, ca președinte
2. Anton Mera,³ prefectul județului Mureș ca reprezentat al Ministerului Afacerilor Interne

2 Documentele din acest fond au fost folosite la elaborarea lucrării *Naționalizarea în fostul județ Mureș-11 iunie 1948* Editura RISOPRINT Cluj – Napoca, 2009, autor Bartos Zoltan.

3 Primar al Reghinului, numit în funcția de prefect în octombrie 1945, membru al Frontului Plugarilor - Vezi SIMION COSTEA –*Aspecte ale instaurării puterii comuniste în România. Rolul Frontului Plugarilor în județul Mureș (1944-1947)* în APULUM, XXXVII, 2, 2000, p. 275-282

1 S.J.A.N. Mureș, Fond Nr. 1073, Inventar nr. 1296, Comitetul Județean Mureș al P.C.R. 1944-1950, 6,00 ml

3. Soporeanu Vasile, secretarul Consiliului Sindical Județean

4. Persedi Gavril, administrator financiar

5. Scharf Bruno, ca delegat al Direcției Generale a Controlului Economic din București, ca secretar al comisiei

Vom cita în cele ce urmează câteva documente selectate din acest fond, privind modul în care s-a aplicat legea de naționalizare în fostul Județ Mureș.⁴

Primul document este *Raportul de activitate pe intervalul dela 10-13 Iunie inclusiv*. întocmit la 14 iunie 1948 de către președintele și secretarul comisiei.⁵

Conform acestuia după primirea instrucțiunilor Comitetului Central al P.M.R.-ului, în legătură cu organizarea consfățuirii din seara zilei de 10 iunie 1948, am procedat de îndată la convocarea tuturor tovarășilor cari urmau să ia parte la acea consfătuire. Am împărțit terenul în patru sectoare, numind pentru fiecare sector un responsabil. Pentru asigurarea transportului, am mobilizat fără plată un număr de camioane și 3 turisme dela instituțiile de stat și organizațiile democratice. La fiecare mașină am numit câte un responsabil. Mobilizarea s-a desfășurat conform planului stabilit și în baza tabelului nominal a delegaților. La mobilizare au răspuns 143 de persoane din totalul convocat de 144. persoana lipsă nu s-a putut prezenta fiind în concediu de boală.

În continuare se arată că această consfătuire a început la orele 23 fiind prezentate rapoarte foarte interesante referitoare la problemele de producție, disciplină în muncă, munca de partid și munca sindicală.

Ședința a ținut până la ora 6 dimineața.

Județul a fost împărțit în patru sectoare industriale și anume: Valea Mureșului, Reghin, Sovata și Târgu-Mureș, iar prefectul județului, a convocat pentru ora 7 dimineața Comandamentul Unic Județean format din: Chestorul Poliției, Șeful Siguranței, Comandantul Legiunii de Jandarmi și Comandantul Pompierilor.

La ora 6 dimineața - se arată în raport – delegatul Direcției Generale a Controlului Economic din București a luat contact cu întregul efectiv al Serviciului Județean comunicându-le, că întrucât Direcția Generală a Controlului Economic din București a fost sesizată că mari sustrageri de substanțe au avut loc la întreprinderile din județul Mureș, a dispus efectuarea unor importante controale la fabricile acestui județ, cerându-le să sigileze cassele de bani, registrele și arhivele și unde este cazul magaziile de materii prime și finite urmând ca în aceeași zi după masă la orele 3 să sosească echipele cari vor începe controlul pe teren. La aceeași oră prefectul s-a dus să execute măsurile de siguranță cu subalternii erarhici.

Apoi secretarul județenei de partid împreună cu secretarul Consiliului Sindical Județean și cu delegatul Comitetului Central din București au început prelucrarea cu toți delegații, a tuturor problemelor, conform dispozițiilor primite dela Comitetul Central.

Când s-a ajuns la discutarea problemei naționalizării industriilor, entuziasmul a fost de nedescris, în special în momentul când s-a cetit numele noilor directori. Vestea numirii au primit-o ca o surpriză, care le-a procurat însă o mare bucurie. La ora 9 ½ s-a terminat prelucrarea. La orele 10 a plecat primul transport la Reghin, Toplița și Sovata. Delegații rămași nu aveau dreptul să părăsească sediul județenei. La ora 12 au pornit pe teren și delegații din oraș pentru executarea instrucțiunilor. Directivele date au fost executate pe teren întocmai.

4 Pe raza actualului județ Mureș existau la acea dată trei unități administrative mai mici și anume fostele județe Mureș, Târnava Mare și Târnava Mică. Documentele se referă doar la fostul județ Mureș.

5 Fond citat , Dos. 66/1948, filele 3-7

În prima zi de aplicare a noii legi s-a verificat dacă s-au executat dispozițiile privind paza, sigilarea și inventarierea bunurilor întreprinderilor naționalizate.

La orele 2, după comunicatul de la radio s-au efectuat adunări la toate întreprinderile naționalizate. A doua zi – se arată în raport – am trimis echipe de control în județ și oraș, care au vizitat toate întreprinderile din nou pentru a verifica și a strânge datele necesare la cele 9 puncte primite dela Comitetul Central. Cele 9 puncte au fost în general aplicate. (subliniat în text. n.n.L.B.).

O problemă deosebit de importantă a fost cea a numirii noilor directori. Aceștia trebuiau să fie dedicați cauzei partidului și să aibă origine „sănătoasă”. Conta prea puțin competența și calificarea acestora în domeniul de activitate în care urmau să fie șefi.

Ilustrativă în acest sens este **Lista întreprinderilor naționalizate din orașul Tg.Mureș**⁶ întocmită de Comisia de Naționalizare a Județului Mureș cu menționarea numelui directorilor și profesiei fiecăruia, din care rezultă următoarele profesii: funcționari:1; tâmplari:4; muncitori:3; calfe:2; fasonier:1; morar:1; instalator apă-electricitate:2; măcelar:1; zidar:1; țesătoare:1; pantofari:2; lăcătuși:2; budnar (cel care fabrică butoaie):1.

O altă problemă care s-a ivit era aceea că majoritatea directorilor nou unși în funcții nu cunoșteau limba română, limba oficială a statului român!

O consecință imediată a controalelor – se arată în raport – a fost convocarea noilor directori într-o conferință de instructaj, ca să-i lămurim de sarcinile ce le au de îndeplinit. Conferința a fost necesară și pentru motivul că instrucțiunile erau în limba română și pentru a evita confuzii, întrucât majoritatea directorilor nu cunosc

bine limba română, s-au prelucrat atât instrucțiunile cât și problemele de bază ale diverselor întreprinderi în limba maghiară.

Într-un **OPIS despre directorii întreprinderilor naționalizate**⁷ care cuprinde un număr de 33 de întreprinderi din zona Târgu-Mureș, Reghin și Toplița doar doi sunt de naționalitate română: Cândea Ștefan director la SILVANIA din Lunca Bradului și Truța Mihai de la LĂPTĂRIA Reghin. Restul sunt etnici maghiari și evrei (Adler Maurițiu, Schwartz Mendel, Grunfeld Ernest).

Pentru noii directori s-au organizat conferințe de instruire pe zone, unde în zilele următoare, *s-a prelucrat instructajul în legătură cu atribuțiunile nouilor directori de întreprinderi precum și instructajul întocmirii proceselor verbale de preluare a industriilor naționalizate. Aceste instrucțiuni s-au prelucrat în limba ungară. (sic!). Spiritul în general este satisfăcător din partea muncitorilor și a salariaților. Excepție o formează capitaliștii a căror fabrici au fost naționalizate și intimitii lor, care exprimă o atitudine de resemnare.*

În continuarea raportului sunt semnalate și câteva deficiențe apărute în activitatea comisiei: *Nu s-a luat dela început măsuri precise și practice ca directorii de întreprinderi să-și însușească bine dispozițiunile Ministerului; În prima zi controlul la unități din partea membrilor comisiei județene de naționalizare s-a făcut la întâmplare și nu pe baza unui plan bine stabilit.*

Concluzia raportului pentru primele zile de activitate a comisiei este că: *Greutăți speciale nu avem de semnalat.*

Principala sarcină a noilor conducători ale întreprinderilor naționalizate era continuarea producției prin asigurarea aprovizionării cu materii prime și rezolvarea problemei creditelor.

6 Idem, Dos. 68/1948, f. 94

7 Ibidem, f. 32

Vom cita în continuare dintr-un *REFERAT asupra mersului producției, după naționalizare, la fabricile din Jud. Mureș*⁸ întocmit de secretarul comisiei Scharf Bruno la puține zile după naționalizare (documentul nu este datat dar pe prima pagină este consemnată cu creionul data de 26.VI.948) care afirmă în preambulul documentului:

Comparativ cu perioada imediat înainte de naționalizare situația este normală. În comparație însă cu capacitatea de producție a uzinelor naționalizate, ritmul producției lasă de dorit din următoarele motive:

I) Problema materiilor prime.

*O problemă vitală care contribuie defavorabil la bunul mers al producției, la calitatea mărfii și la reducerea prețului de cost este defectuoasa aprovizionare a fabricilor cu materii prime. Citez numai câteva exemple: Fabrica Ardealul din Răstolița rămâne fără bușteni deși aceștia sunt la 10 km de fabrică deoarece fabrica Ditrău (din actualul județ Harghita, la acea dată județul Ciuc n.n. L.B.) i-a cumpărat și-i transportă la o distanță de 60 km, făcând 2 descărcări și 2 încărcări pentru manipulare și deși această fabrică se aprovizionează cu bușteni din Voșlobeni (localitate din același județ Ciuc n.n.L.B.) care este mult mai aproape. Fabrica de extract de tanante (substanță folosită la tăbăcirea pieilor n.n. L.B.) Etamol din Răstolița rămâne fără scoarță de molift deoarece fabrica Dermata din Cluj cumpără în Comuna Răstolița și împrejurimi întreaga producție dând avansuri cari merg chiar până la achitarea completă a mărfii. Melasa dela fabrica de zahăr din Tg. Mureș*⁹

8 Ibidem, f. 15-17

9 Arhiva acestei fabrici din perioada 1893-1966 se află la Arhivele Naționale din Tîrgu-Mureș. Cantitatea 46 ml., 1505 u.a. Din păcate această fabrică cu tradiție a fost falimentată după 1989, **fiind rasă de pe suprafața pământului.**

ia drumul Aradului și Bucureștiului spre a fi prelucrate acolo, când ele ar putea fi prelucrate la Tg. Mureș, fără ca materia primă să mai suporte costul transportului până la Arad sau București. Fabrica Panel Furnir¹⁰ derulează bușteni de arin și plop care sunt esențe de calitate inferioară, în loc să deruleze bușteni de tei deoarece CAPS-ul¹¹ nu i-a repartizat bușteni de tei pe care-i repartizează C.A.M.¹² pentru chibrituri. Fabricile de mobile (cele 4 naționalizate) necesită 1.100 m³ cherestea de tâmplărie dela I-IV marfă care este momentan blocată, fără de care nu pot face față comenzilor pe care le au în curs de lucru. Fabricile Elekes și Kautschar stau în inactivitate din lipsă de materii prime, același este și cazul în cea mai mare parte și cu industria de pielărie în afară de mici excepțiuni. Am sesizat de toate aceste probleme oficiile respective dar problemele nu au fost rezolvate până astăzi. (subliniat în text. n.n. L.B.).

În continuare este analizată legătura cu Oficiile Industriale¹³, problema creditelor, sabotajul (se menționează că nu

10 O parte din arhiva acestei a se află la Arhivele Naționale din Tîrgu-Mureș Este vorba de „**Panel Furnir**” S.A. **pentru industrializarea și comercializarea lemnului București, Sucursala Tg.-Mureș**, anii extremi 1942-1949, cantitatea 0,20 ml, 15 u.a.

11 Casa Autonomă a Pădurilor Statului, înființată în anul 1930 avându-l în frunte pe profesorul Marin Dracea, inginer agronom (1885-1958). Vezi www.icas.ro istoric.

12 Casa Autonomă a Monopolurilor Regatului României prescurtat C.A.M. înființată la 7 februarie 1929. Cf.- *Istoria României în date*, Editura Enciclopedică Română, București, 1972, p. 340.

13 La 24 mai 1947 Adunarea Deputaților votează Legea privind înființarea **oficiilor industriale** în scopul îndrumării, supravegherii și controlului activității economice atât în sectorul de stat, cât și privat capitalist. Ele au fost însă desființate după numai un an de activitate la 8 iulie 1948, locul lor fiind luat de către **centralele industriale** care aveau sarcina de a conduce, sub îndrumarea ministerelor de resort, întreprinderile naționalizate. Cf.- *Istoria României în date*, Editura Enciclopedică Română, București, 1972, p. 394, 398.

a fost semnalat nici unul) și sustragerea substanțelor din întreprinderile naționalizate.

Documentul se încheie cu Propuneri de îndreptare în legătură cu procesul de producție. (Subliniat în text n.n. L.B.).

Prima propunere, deosebit de interesantă pentru acel context politic, este Descentralizarea administrativă a fabricilor. (Subliniat în text n.n. L.B.).

În acest capitol se arată că *O racilă a vechiului regim erau Direcțiunile Generale cu sediul în majoritatea cazurilor în București unde se țineau de obicei contabilitatea și unde tronau Consiliile de Administrație. La aceste Direcțiuni Generale se puneau la cale marile sustrageri de substanțe din întreprinderi și grevau cu un procentaj destul de mare prețul de cost al produselor. Iar din punct de vedere practic nu aduceau un aport prea mare. Ar fi cazul ca acum aceste Direcțiuni Generale să fie desființate printr-o descentralizare administrativă ce ar trebui să opereze în județ*. (Subliniat în text n.n. L.B.).”

Iată cum era văzut modul de realizare al acestei descentralizări: *Fiecare unitate industrială din județ depinde din punct de vedere tehnic al programării și al livrării oficiului respectiv cu sediul central la București. Oficiul urmează să programeze cu producția, să repartizeze materia primă, tot el îi dă dispozițiuni de livrare. Pe baza programării el avizează BNR pentru programare la credite. Așa că Direcțiunilor Generale din București nu le mai rămâne actualmente nici o sarcină concretă*. (Subliniat în text n.n.L.B.).

Referitor la descentralizarea financiară, Bruno Scharf propunea ca: *fiecare fabrică din județ ar urma să aibă un cont la BNR care să fie creditat cu sumele de bani ce ar proveni de la diferiți clienți și debitați cu sumele ce le va ridica săptămânal pentru plăți. Acest sistem ar avea marele avantaj ca conducerile fabricilor nu vor trebui să facă cheltuieli inutile cu depla-*

sări și telefoane pentru procurarea lichidităților putând sta mai mult în fabrică și să supravegheze procesul de producție. Pe de altă parte sistemul descentralizării ar mai avea marele avantaj ca cheltuielile de regie ar fi mult mai reduse și disponibilitățile financiare ar putea fi canalizate din acele întreprinderi excedentare din punct de vedere al lichidităților către cele deficitare. Cel puțin pentru prima perioadă de adaptare soluția ne apare ca cea mai indicată. Aceasta va fi cu atât mai ușor de realizat cu cât Banca Națională deschide acum agenții în comunele cele mai importante.

A doua propunere era concentrarea unităților industriale nerentabile cu exemple concrete din industria cherestelei – fabricile Divaris¹⁴ din Borsec, Cocea¹⁵ din Toplița, Transilvania Steuer¹⁶ din Reghin și altele.

Cea de a treia propunere se referea la îmbunătățirea aprovizionării cu materii prime a fabricilor, făcându-se referire din nou la cazul melasei de la Țirgu-Mureș care era transportată la Arad și la fabrica Etamol¹⁷ care nu se poate aproviziona cu scoarță de molift deoarece toată producția a fost acaparată de Dermata din Cluj.

Acestea au fost doar câteva din documentele aflate în arhiva de partid păstrată în depozitele Arhivelor Naționale din Țirgu-Mureș.

Mai există alte zeci de documente care ilustrează acest moment de cotitură în dezvoltarea economică a României

14 Este vorba de Fabrica de cherestea „Indcom - Divari Gheorghe”, Vezi Bartos Zoltan op. cit. p.126

15 Este vorba de Fabrica de cherestea „Virgil D. Cocea”, idem, p. 138-139

16 Este vorba de Fabrica de cherestea și lăzi „Transsylvania”, avându-i ca asociați pe Steuer Jacob și väd. Lui Goldschleighter Ignat, idem, p. 108-109

17 Este vorba de Fabrica chimică „Etamol” S.A. Răstolița, idem, p.117-119

postbelice, crearea sectorului de stat, socialist al economiei naționale românești care așteaptă să fie valorificate.

Nu s-a scris aproape deloc despre naționalizarea de la 11 iunie 1948 în celelalte două județe care au intrat astăzi în componența actualului județ: Târnava Mare¹⁸ având ca reședință burgul transilvan

Sighișoara unde era o bogată tradiție industrială preluată de la vechile bresle medievale și Târnava Mică¹⁹ cu reședința inițial în orașul Dumbrăveni, actualmente în județul Sibiu apoi mutată la Tîrnăveni, iar din anul 1933 reședința județului devine orașul Blaj astăzi în județul Alba.

18 Despre istoria acestei instituții vezi: *Îndrumător în Arhivele Statului Județul Mureș, București, 1984, p.74-86*

19 *Idem, p.87-91*